

De draagbare wapens van de Nederlandse Armee tijdens de Tiendaagse Veldtocht van 1831

‘Te Wapen op de dringende bede van Uwen Vorst! Te Wapen, voor de zaak van orde en regt!’

In het algemeen bevond zich de bewapening van het Nederlandse leger op een goed peil. Er waren voldoende wapens voorhanden en kwalitatief deden onze handvuur- en blanke wapens niet onder voor de meeste buitenlandse typen en modellen. Natuurlijk heeft de in de Franse tijd in verregaande mate doorgevoerde gelijkvormigheid in de bewapening de bodem hiervoor gelegd. Niet alleen was het merendeel van onze wapens afgeleid van de meestal uitstekend ontworpen en gefabriceerde Franse modellen, maar de gelijkvormigheid - die bij alle korpsen was doorgevoerd - leidde ook tot een betere toepassing van de tactiek, het gebruik van de wapens te velde. Alleen bij de vrijwillige jagerkorpsen lag de situatie iets moeilijker en moest noodgedwongen geïmproviseerd worden; in het voorgaande artikel, ‘De mannen van 1831’ van Dr. de Wilde is daar al melding van gemaakt.

In 1815 en 1820 werd een aantal nieuwe vuurwapens ingevoerd die, hoewel zij waren afgeleid van Franse modellen, theoretisch in Nederland ontworpen en alhier in de geweerfabrieken te Luik en in de zgn. geweerwinkels van de constructiewerkplaatsen van het leger te Delft en Antwerpen vervaardigd waren. Vooral de Luikse fabriek van Goswin Père et Fils leverde zeer grote aantallen wapens van de modellen van 1815 de geweerwinkel in Delft hield zich hoofdzakelijk bezig met de revisie van handvuurwapens, maar toch werden ook daar wapens geheel aangemaakt, b.v. het vuursteenpistool M 1815 voor de lichte cavalerie, de jagerbus met vuursteenslot, het infanteriegeweer No. 2 (M1815), de dragonderkarabijn M 1815, alsmede het vuursteenpistool M 1820 voor de zware cavalerie.

Wat de blanke wapens betreft, deze zijn vrijwel alle in het buitenland besteld en aangemaakt, al dan niet in de vorm van halffabrikaten of onderdelen (de zgn. remontstukken). Er zijn in ons land derhalve wel veel sabels, degens en pieken geassembleerd (‘gemonteerd’, zei men toen). De klingens kwamen bijna alle uit het Europese productiecentrum, Solingen, en - in mindere mate - uit het Franse Klingenthal in de Elzas. De constructiewerkplaatsen van het leger monteerden de voorgeschreven manschappenwapens; verreweg het grootste deel der officierswapens werd privé besteld en door individuele zwaardvegers in binnen- en buitenland afgeleverd.

De belangstellende die dit overzicht leest, moet terdege de beperkingen beseffen die ik mij in dit artikel vrijwillig en noodgedwongen heb moeten opleggen. Geheel volgens de Franse opvattingen rekenden de toenmalige Nederlandse voorschriften en handboeken ook de helmen (‘kaskes’) en de kurassen tot de blanke wapens; men sprak dan van ‘blanke wapens ter verdediging’. De behandeling hiervan heb ik echter doelbewust achterwege gelaten en slechts de blanke handwapens of, zo men wil, de ‘blanke aanvalswapens’ besproken. De in de Oost- en Westindische bezittingen gebruikte draagbare wapens hebben niets met de Tiendaagse

Veldtocht uitstaande en zijn daarom evenmin beschreven. Ook de artillerie laat ik buiten beschouwing, niet in de laatste plaats omdat het veldkanon tijdens de Tiendaagse Veldtocht slechts een ondergeschikte rol heeft gespeeld.

Officerswapens bespreek ik slechts aan de hand van enige opgenomen foto's, omdat hierbij soms enorme variaties kunnen optreden. Er bestonden gewoon geen precies voorgeschreven officerswapens, daarom is de beschrijving van één bepaald exemplaar een willekeurige zaak; men kan er slechts zeer ruime, algemene maatstaven aan ontlelen. Generaliter waren de officerswapens ontleend aan de manschappenmodellen, maar meestal waren zij van betere kwaliteit of kostbaarder. Blanke officerswapens waren vaak i.p.v. ijzer of van messing, verzilverd resp. verguld en iets kleiner en lichter, kortom meestal sierlijker dan de wapens voor de minderen. Dit alles nog afgezien van het feit dat vele officieren in de strijd manschappenwapens droegen, omdat die in theorie nu eenmaal specifiek voor gebruik te velde waren ontworpen.

Een tweetal officerssabels die men als min of meer gestandaardiseerde modellen kan beschouwen, zijn de in of omstreeks 1820 ingevoerde officiersdegen van algemeen model en de sabel voor officieren der kurassiers. De laatste stamde nog uit de Franse tijd en was door zijn spectaculaire gevest 'à garde de bataille' het waarmaak van de kurassierofficier. De officiersdegen was een bij de toenmalige officierstenuue - de korte rok met panden - zeer goed passend attribuut, juist omdat hij bij die uniform staande, d.w.z. loodrecht hangend in een zgn. broek werd gedragen. Bereden officieren droegen in het algemeen sleepsabels, dat zijn sabels die schuin aan draagringen hingen.

De voor dit overzicht gebruikte bronnen behoeven enige toelichting (zie de literatuurlijst voor de juiste vermeldingen). De meest precieze, systematische beschrijvingen kan men vinden bij Westerborg, die uiterst volledig zijn en handiger te hanteren dan de eindeloos tabellarisch opsommende Instructie-Inventaris van 1842, het allereerste systematische overzicht van alle wapens bij het Nederlandse leger en hun onderdelen en toebehoren. Voor de onderstaande wapenbeschrijvingen kan men echter niet zonder meer blindvaren op Westerborg, omdat die uit 1846 stamt, toen een aantal vroegere wapens uit de jaren rond 1830 al gemodificeerd was en ook enige nieuwe waren ingevoerd. Ook zijn in Westerborg de slaggeweren (percussiegeweren), die sedert 1842 algemeen in het Nederlandse leger waren ingevoerd, al volledig geïntegreerd. Dit laatste was zeker nog niet het geval tijdens de Belgische Opstand, al zullen tijdens de Tiendaagse Veldtocht slaggeweren experimenteel zeker al zijn meegevoerd. Ten Raa (dl. I p. 217) weet te melden, dat het geweer koloniaal M 1827 al met een slagslot was uitgerust en dat in 1830 een compagnie met deze wapens op een expeditie naar de westkust van Sumatra werd gezonden. Dat men bij de legerleiding - met name de met de opperdirectie over de departementen van marine en van oorlog belaste Willem Frederik Prins van Oranje - een open oog had voor de nieuwste ontwikkelingen op wapengebied, mag blijken uit een aantal hoogstinteressante proeven met vuursteen- en slaggeweren, die bij Geisweit van der Netten (1828) uitgebreid beschreven zijn. Ook beeldt de laatstgenoemde het slagslot af. Geisweit geeft zeer uitgebreide beschrijvingen en afbeeldingen van bijna alle officiële modellen van draagbare wapens en is daarom, mede doordat de verschijningsdatum van zijn uitgave van 1828 vlak vóór de periode van de Belgische Opstand ligt, een bron van de eerste orde. Het boek van Teupken is weliswaar van iets vroegere datum (1823), maar eveneens onontbeerlijk gebleken voor dit artikel, in de eerste plaats door de praktisch volledige, letterlijke opsomming van alle voorschriften met betrekking tot de kleding, uitrusting en wapening, en vanzelfsprekend ook door de vele zeer gedetailleerde, gekleurde platen die eersteklas zijn. Volledig inzicht in de vorm en hoedanigheid van de draagbare wapens kan men echter pas verkrijgen indien men naast de voorschriften de originele wapens op de hand onderzoekt en kritisch speurt en kijkt naar iconografische bronnen.

In de onderstaande beschrijvingen zijn alle lades en kolven van de handvuurwapens van notehout. De opgegeven bajonetlengtes geven de klinglengte van die wapens aan, van de bocht af gerekend. Indien er bij de blanke wapens van een lederen greep wordt gesproken, betekent dat een houten greep bekleed met leer.

A. Handvuurwapens Geweren

1. Infanteriegeweer M 1815 No. 1

Dit vuursteengeweer was volkomen gelijk aan het tot 1815 gebruikte Franse infanteriegeweer Fusil de l'Infanterie Modèle de 1777 corrigé, van oudsher bij ons bekend als de 'snaphaan van het verbeterd model van 1777', echter met dien verstande dat de loop één Rijnlandse duim (= 3,77 cm) korter was. In 1830 was de gehele infanterie met dit wapen uitgerust. Volgens Geisweit van der Netten (p. 4) werd het verstrekt aan de sterkere soldaten; die van minder krachtige lichaamsbouw kregen het Model No. 2 uitgereikt, dat een iets geringer gewicht had. Het infanteriegeweer M 1815 werd ingevoerd bij Koninklijk Besluit van 23 augustus 1814 No. 37 met de bedoeling het hier gedragen Engelse infanteriegeweer (de bekende 'Brown Bess') te vervangen, dat bij K.B. van 30 april 1821 No. 90 definitief werd ingetrokken. Uit het Receuil Militair van 1820 blijkt zelfs, dat in 1820 nog uitsluitend het Engelse geweer in gebruik was (p. 268, omstreeks 31 aug. 1820 nr. 52). Dit voorbeeld is representatief voor de soms grote tijdsverschillen tussen de officiële invoering en de feitelijke ingebruikneming van draagbare wapens.

IJzeren beslag. Totale lengte zonder bajonet 1,50 m, looplengte 1,11 m, kaliber 17,5 mm, kogeldiameter 16,6 mm. Totaal gewicht zonder bajonet ca. 4,5 kg. Lengte bajonet 39 cm.

2. Infanteriegeweer M. 1815 No. 2

Dit geweer was volkomen gelijk aan het model No. 1, maar loop, lade en laadstok waren één Rijnl. duim korter. Volgens Geisweit van der Netten (p. 4) werd het wapen door zijn iets lichtere gewicht uitgereikt aan minder sterkere infanteristen, maar Teupken (p. 78) weet te melden, dat het werd gedragen door de 2e, 3e en 4e divisie van het Algemeen Depot der landmacht.

IJzeren beslag, notehouten lade. Totale lengte zonder bajonet 1,46 m, looplengte 1,07 m, kaliber 17,5 mm, kogeldiameter 16,6 mm. Totaal gewicht zonder bajonet ca. 4,35 kg. Lengte bajonet 39 cm.

3. Infanteriegeweer M 1825 No. 1

4. Infanteriegeweer M 1825 No. 2.

Deze wapens waren volkomen gelijk aan de beide geweren M 1815 (zie de nrs. 1 en 2 hierboven), maar onderscheidden zich door een andere bevestiging van de trekker. Op de M 1815 hing deze aan een stift in het hout van de lade en stak door de trekkerplaat naar buiten, op de M 1825 was deze stift tussen twee vleugels onder de plaat aangebracht. Het is niet bekend of de M 1825 geheel nieuw werd aangemaakt of is ontstaan door M 1815 geweren te wijzigen, doch na lezing van Westerborg (p. 36-37) lijkt het laatste waarschijnlijk.

5. Dragondergeweer M 1815

Dit vuursteengeweer was volkomen gelijk aan de Franse Mousqueton Modèle An IX (1801-1802). Blijkens K.B. van 23 aug. 1814 No. 37 aanvankelijk bestemd voor de lichte infanterie, maar bij het beschikbaar komen van de infanteriegeweren uitgereikt aan de mineurs, sappeurs en de kadetten van de Koninklijke Militaire Academie.

Vorm en kaliber waren gelijk aan die van de infanteriegeweren, maar loop, lade en laadstok waren veel korter. Verder waren alleen de staart van de beugelkrop en de middelste ladeband van ijzer; het overige beslag was geelkoper of gemengd koper (de

term 'messing' bezigde men toen in het algemeen nog niet). Westerborg meldt in zijn Bijvoegsel over de koloniale wapens (p. 6-7) een 1e en een 2e soort van het dragondergeweer M 1815, met een ijzeren resp. een messing middelband. Echter: hij maakt dit onderscheid niet bij zijn beschrijving van het in Nederland gebruikte dragondergeweer en evenmin is het bekend of dit onderscheid inderdaad al tijdens de Belgische Opstand bestond. De bajonet was langer dan die van het infanteriegeweer. IJzeren en geelkoperen beslag. Totale lengte zonder bajonet 1,42 m, looplengte 1,03 m, kaliber 17,5 mm, kogeldiameter 16,6 mm. Totaal gewicht zonder bajonet 4,2 kg. Lengte bajonet 47,3 cm.

6. Sappeurgeweer (M 1815)

Ook dit vuursteengeweer was volkomen gelijk aan de Mousqueton Modèle An IX, alleen waren loop, lade en laadstok nóg korter dan bij het dragondergeweer; de bajonet echter was veel langer.

IJzeren beslag. Totale lengte zonder bajonet 1,14 m, looplengte 76 cm, kaliber 17,5 mm, kogeldiameter 16,6 mm. Totaal gewicht zonder bajonet 3,6 kg. Lengte bajonet 48 cm.

Karabijnen

7. Karabijn M 1815

Dit wapen, ook een vuursteengeweer, was rechtstreeks afgeleid van de Franse Mousqueton Modèle 1786. Het was bestemd voor de gehele lichte cavalerie, t.w. dragonders, huzaren en lanciers. Een iets afwijkend model was bij de marechaussee in gebruik (zie nr. 8). De cavaleriekarabijn had een korte loop en een zgn. halve lade. Het 'ronde' slot (d.w.z. de slotplaat had een bolle vorm) had een geelkoperen pan. De voorste ladeband (met vizierkorrel), de zijplaat, de beugelkrop en de kolfplaat waren geelkoper. Het overig beslag - de staart van de beugelkrop en de achterste (de voorschriften spreken telkens van 'onderste') ladeband annex draagstang - was van ijzer. De cavaleriekarabijn had géén bajonet.

IJzeren en geelkoperen beslag. Totale lengte 1,08 m, looplengte 70,35 cm, kaliber 17,1 mm, kogeldiameter 16,6 mm. Totaal gewicht 3,25 kg.

8. Marechausseekarabijn M 1815

Deze karabijn was volkomen gelijk aan die van de cavalerie, alleen bevond zich aan de tromp een haft tot opplanting van een bajonet; ook te voet moest de marechaussee gebruik van zijn wapen kunnen maken.

IJzeren en geelkoperen beslag. Totale lengte zonder bajonet 1,08 m, looplengte 70,35 cm, kaliber 17,1 mm, kogeldiameter 16,6 mm. Totaal gewicht zonder bajonet 3,25 kg. Lengte bajonet 48 cm.

9. Karabijn M 1825

Deze vuursteenkarabijn was evenals zijn voorganger de M 1815 bestemd voor de hele lichte cavalerie, inclusief de marechaussee, al was de karabijn voor het laatstgenoemd korps voorzien van een bajonet (zie nr. 10). De karabijn M 1825 was ten aanzien van de volgende onderdelen een gewijzigde versie van zijn voorganger: het slot was kleiner en volkomen identiek met dat van de pistolen. Bovendien was de vizierkorrel niet langer op de voorste ladeband, maar direkt op de bovenkant van de loop, bij de tromp, bevestigd. Evenmin als zijn voorganger had de cavaleriekarabijn M 1825 een bajonet.

IJzeren en geelkoperen beslag. Totale lengte 1,08 m, looplengte 70,35 cm, kaliber 17,1 mm, kogeldiameter 16,6 mm. Totaal gewicht 3,25 kg.

10. Marechausseekarabijn M 1825

Volkomen gelijk aan de cavaleriekarabijn, alleen voorzien van een bajonet. IJzeren een geelkoperen beslag. Totale lengte zonder bajonet 1,08 m, looplengte 70,35 cm, kaliber 17,1 mm, kogeldiameter 16,6 mm. Totaal gewicht zonder bajonet 3,44 kg. Lengte bajonet 48 cm.

11. Karabijn M 1825 `voor de Commiesen der Belastingen op de grensen'

Geheel gelijk aan de cavaleriekarabijn M 1825, echter met de navolgende verschillen: beide ladebanden van geelkoper, géén vizierkorrel, géén draagstang, maar wèl voorzien van een bajonet Nadere officiële gegevens onbekend Jagerbus

12. Jagerbus van Pruisisch Model

Het is lastig om voor de jagerbussen, die reeds in de Bataafsche Republiek bekend waren, exacte maatstaven te vinden. Hoogstwaarschijnlijk zijn bussen van het vroegere type, zoals de door Thone te Amsterdam vervaardigde Bataafsche jagerbus M 1798, nog tijdens de Tiendaagse Veldtocht gebruikt. De standaard jagerbus echter waarmee de zgn. tussenpelotons van de Nederlandse Armee, evenals de meeste der vrijwillige jagerkorpsen, waren uitgerust, was de Jagerbus van Pruisisch Model, die door Westerborg `Bus (Jager) Nederl. Model (zoogenaamd Pruisisch Model)' genoemd wordt (p. 70-71). In de toenmalige teksten wordt ook vaak van `buchs' gesproken, welke term niet anders dan als een vernederlandsing van het Duitse Buchse kan worden gezien. De bus van Pruisisch model kwam uit de geweerfabrieken te Potsdam en Neisse in Pruisen en was identiek met de in het Pruisische leger gebruikte zgn. Neue Corpsbuchse M 1810. De zware achtkantige loop had 8 trekken en velden. Bij ons kwamen echter ook veel in Suhl en Saarn gemaakte bussen voor - de firma Spangenberg uit Suhl heeft in de jaren 1830-40 in opdracht van het rijk vele bussen met hun hartsvangers gemaakt - die in het algemeen iets korter en lichter waren dan de Pruisische fabrikaten en een loop hadden met 7 trekken en velden.

In beginsel was de bus een scherpschutterswapen; de jager trad meestal tirailleurend, d.w.z. zelfstandig op en vuurde op individuele tegenstanders. De kogels die de bus verschoot waren zgn. pleisterkogels, kogels omwikkeld door een pleister van bombazijn, opdat het projectiel zó nauw in de loop zou passen, dat het bij het afvuren werd gedwongen de loop van de trekken te volgen. Volgens Eckhardt & Morawietz (p. 88) moest de busloop zo kort zijn, omdat het laden van de klemmende pleisterkogel zo lastig ging. De korte loop dwong verder tot trekken en velden met diepe, scherpe hoeken en met een relatief grote spoed: vóórdat hij de loop verliet, moest de kogel 1 tot 1½ keer om zijn as gewenteld zijn. Om nu te voorkomen dat de kogel door de geringe looplengte zich niet in de trekken wilde voegen, moest de kruitlading per schot relatief klein gehouden worden. De dientengevolge geringe mondingssnelheid gaf de jagerbus een effectieve dracht van maar 200 meter, bij een nogal kromme kogelbaan. Vandaar dat de busschutter was aangewezen op goede, verstelbare vizieren, die men dan ook vaak op bewaard gebleven exemplaren aantreft.

De stalen laadstok had een geelkoperen kop om bij het laden de trekken en velden niet te beschadigen.

Het slot van de jagerbus was uitgerust met een zgn. sneller, een soort van extra trekker waarmee de jager de mogelijkheid werd geboden om bijna zonder drukpunt, zonder de storende ruk die de gewone trekker bij bediening gaf, goed gericht te kunnen vuren. De bus had een grote, van de kolf vrijstaande, krulvormige handbeugel. In de kolf was een kast met schuifdeksel aangebracht, waarin de jager diverse onderdelen bewaarde. De lade liep geheel door tot het trompvlak van de loop en was aldaar van een kapvormige, zgn. halve band voorzien. Rechts opzij van de tromp bevond zich de zgn. hertsvangershaak, een rechthoekige versterking waarop de als bajonet dienstdoende jagerhartsvanger kon worden vastgeklemd. De

laatstgenoemde, waarvan legio verschillende gevestuitvoeringen bekend zijn, had bijna steeds een uit één stuk gegoten, geelkoperen gevest met een rechte pareerstang, vaak met afhangend stootplaatje, en een volle, d.w.z. van platte zijvlakken voorziene, eensnijdende kling. In de zijkant van de greep was een lange sleuf aangebracht, waarmee de hartsvanger over de haak aan de tromp werd geschoven. Het wapen werd op het lichaam gedragen in een bruine lederen schede met geelkoperen beslag. Geelkoperen beslag. Totale lengte zonder hartsvanger 1,17 m, looplengte 73 cm, kaliber 14,3 mm. Totaal gewicht zonder hartsvanger ca. 4,3 kg. Klinglengte hartsvanger ca. 55 cm.

Pistolen

13. Pistool der lichte cavalerie M 1815

Dit pistool is waarschijnlijk een oorspronkelijk Nederlands ontwerp geweest, al lijkt het zeer sterk op het Oostenrijkse cavaleriepistool van het model van 1798. Het had een volle lade, d.w.z. tot aan de tromp doorlopend, en een lange handbeugel. Het beslag was van geelkoper en de koop van de staart- en kruisschroef was bol. Een vizierkorrel was bovenop de ladeband aangebracht. Het pistool had geen voorziening voor een laadstok; deze werd door de drager apart meegevoerd. Het door de hand vastgepakte uiteinde van de laadstok was omgebogen tot een oog. Geelkoperen beslag. Totale lengte 37,8 cm, looplengte 20,9 cm, kaliber 17,1 mm, kogeldiameter 16,6 mm. Totaal gewicht 1,35 kg.

14. Marechausseepistool M 1820

Dit wapen was praktisch gelijk aan het cavaleriepistool M 1815, alleen was de ladeband van onderen voorzien van een pijpje voor een losse laadstok. Ook was aan de kant van de schroef- of zijplaat een stalen gordelhaak aangebracht, omdat de marechaussee ook te voet streed. Geelkoperen beslag. Totale lengte 37,8 cm, looplengte 20,9 cm, kaliber 17,1 mm, kogeldiameter 16,6 mm. Totaal gewicht 1,46 kg.

15. Pistool der zware cavalerie M 1820

Dit vuursteenpistool stemde bijna geheel overeen met het Franse Pistolet de Cavalerie Modèle An IX (1800-1801). Het was bestemd voor de kurassiers en de rijdende artillerie. De laadstok was d.m.v. een wervel - een draaibare beugel - vast aan de loop bevestigd. De kolf was krommer dan die van het cavaleriepistool M 1815 en aan boven- en onderzijde voorzien van een ijzeren beugelstaart resp. een ijzeren handbeugel. Doordat de patroontassen bij de kurassiers waren afgeschafte, en daarmee de mogelijkheid tot berging van de losse laadstok was vervallen, was in navolging van de Engelse cavaleriepistolen een laadstok ontworpen die vast aan het pistool was bevestigd (Geisweit van der Netten, p. 10, noot). Evenals de vuurwapens van het stelsel M 1825 was de trekker scharnierend aan gebracht tussen twee vleugels op de trekkerplaat.

IJzeren en geelkoperen beslag. Totale lengte 36,2 cm, looplengte 21 cm, kaliber 17,1 mm, kogeldiameter 16,6 cm. Totaal gewicht 1,39 kg.

B. Blanke wapens

Sabels der lichte cavalerie

1. Sabel der lichte cavalerie No. 1 (Engels Model) (M 1813)

Bestemd voor de dragonders, huzaren en lanciers. Deze sabel werd vlak vóór de Belgische Opstand geleidelijk vervangen door het model No. 3 (zie nr. 3). Ten onrechte wordt dit type sabel vaak 'Blushersabel' genoemd, want hij is evenals de

laatstgenoemde, rechtstreeks afgeleid van de Engelse cavaleriesabel M 1796 (light cavalry sword, pattern 1796), al zijn hier te lande blijkens stempels op bewaard gebleven exemplaren, zowel in Engeland (vooral Birmingham) als in Solingen gemaakte sabels gebruikt; vanzelfsprekend kwamen de laatstgenoemde typen sterk met de bij de Pruisische ruitery gedragen Blushersabels (type: Kavallerie-Sabel M 1811) overeen. De sabel lichte cavalerie No. 1 voldeed in het gevecht uitstekend; de zware, sterk gebogen kling met zijn brede zgn. voorscherp (het breder zijn van de kling bij de punt dan bij het gewest) bezat een geweldige houw. Slechts de weinig bescherming gevende voorbeugel gaf aanleiding tot het ontwerpen van een sabel van nieuw model, de No. 3, die in 1814 werd geconcipeerd.

Geheel in ijzer gemonteerd. De geribbelde greep was bekleed met leer. De greepkap had twee vleugels waar een klinknagel doorheen liep. De kling was eensijdend en had een brede geul die doorliep tot ca. 20 cm van de punt.

Lengtes: gevest 12 cm, schede 85 cm. Kling 85 cm, grootste breedte 44 cm. Pijlhoogte (d.w.z. de diepte van de kromming over de klingrug gemeten) 6,2 cm.

2. Sabel der lichte cavalerie No. 2 (M 1813?)

Deze sabel was rechtstreeks afgeleid van de Franse Satire de Cavalerie légère Modèle An XI (1802-1803), die al in het leger van het Koninkrijk Holland was gebruikt. Het Nederlandse wapen was echter aanmerkelijk lichter dan zijn Franse voorganger, bezat een geheel ijzeren in plaats van geelkoperen gevest en het had géén knoppen (voor klinknagels) op de greep. Hij was in gebruik bij de rijdende artillerie en de trein, d.w.z. de stukrijders van de veldartillerie.

Geheel in ijzer gemonteerd. Greep met leer bekleed. Pareerstang met aan beide zijden een spits-ovale zijstang. Voorbeugel met twee zijbeugels. Eensnijdende gebogen kling met brede geul.

Lengtes: gevest 14,2 cm, schede 91,2 cm, kling 88 cm, grootste breedte (bij de hiel) 3,5 cm. Pijlhoogte 6 cm.

3. Sabel der lichte cavalerie No. 3 (M 1814)

Deze sabel was een geheel nieuw Nederlands ontwerp, dat in 1829 en daarna, ter vervanging van het model No. 1, aan de gehele lichte cavalerie werd uitgereikt. Blijkens stempels op enige exemplaren is dit sabelmodel echter al in 1823 aan de veldartillerie uitgegeven. Volgens Geisweit van der Netten (p. 20) was dit wapen sterker dan de No. 1 en hij beweert ook dat het 'met een gemakkelijk bestuur eene volkoine dekking aan de hand' gaf.

Ijzeren schede, geelkoperen gevest. De greepkap had twee vleugels waar doorheen een klinknagel ging. Voorbeugel met twee zijbeugels. Geribbelde lederen greep. De eensnijdende gebogen kling had een brede geul tot ca. 15 cm van de punt; de laatste had een rugscherp van ca. 20 cm.

Lengtes: gevest 13 cm, schede 91 cm, kling 85 cm, grootste breedte (bij de punt) 3,8 cm. Pijlhoogte 5,6 cm.

Sabels der zware cavalerie

4. Sabel der zware cavalerie No. 1 (M 1813)

Deze sabel was bestemd voor de 1e en 3e afdelingen der kurassiers, doch werd al vóór de Belgische Opstand geleidelijk vervangen door het model No. 3, dat veel beter voldeed. Geisweit van der Netten (p. 12) beweert, dat de vorm van deze sabel 'gedeeltelijk van de engelsche in 1814' was ontleend, maar dit is m.i. niet aantoonbaar. Het gevest n.l. is duidelijk een vereenvoudigde, ijzeren versie van de Franse Sabre de Grenadier à cheval de la Garde Modèle 1802, die in het Koninkrijk Holland was gedragen als Sabel der Garde Kurassiers (M 1807 No. 1) (Geisweit van der Netten,

1815, p. 115-116). De typische, symmetrische (zwaard-)greep met de van onderen boogvormig uitgesneden rand van de knop, doen eigenaardig aan op een cavaleriesabel.

Geheel in ijzer gemonteerd. Geribbelde leren greep. Geen pareerstang, maar een ruwweg rechthoekige stootplaat Voorbeugel met twee zijbeugels. Rechte, eensnijdende kling met een zgn. degenpunt (d.w.z. de punt is tweesnijdend en ligt in het midden der breedte). De schede valt om tweeërlei redenen op: de sterk bolle vorm van de doorsnede en de vaste draagringsen.

Lengtes: gevest 15 cm, schede 1,01 m, kling 98 cm, grootste breedte 3,3 cm.

5. Sabel der zware cavalerie No. 2 (M 1813?)

Deze sabel was waarschijnlijk een oorspronkelijk Nederlands ontwerp. Hij werd sedert 1813 gedragen door de afdelingen No. 2 en 9 der kurassiers en door de marechaussee. Nog vóór 1830 echter begon men hem bij de genoemde kurassierafdelingen door het model No. 3 te vervangen.

Geheel in ijzer gemonteerd. Geribbelde, leren greep. De greepkap had twee vleugels met een klinknagel dwars door het gevest. Geen pareerstang, maar een stootplaat van spits-ovale vorm. Voorbeugel met twee zijbeugels. Rechte, eensnijdende, 'tot aan de degenwijzepunt hol uitgeslepen' kling met ronde rug.

Lengtes: gevest 14,5 cm, schede 97 cm, kling 92 cm, grootste breedte 3,3 cm.

6. Sabel der zware cavalerie No. 3 (M 1814)

Deze, zoals zovele Franse blanke wapens, hechte en mooie sabel stamde rechtstreeks af van de Franse kurassierssabel, de Sabre de cavalerie Modèle An XI (1802-1803). In het Koninkrijk Holland was deze sabel als Sabel der zware kavallerij, model van het jaar 11 door het 2e regiment kurassiers gedragen. Hij was hier ook bekend onder de type-aanduiding M 1807 No. 2. Vóór de jaren 1830 is hij geleidelijk de sabel No. 1 gaan vervangen.

De sabel zware cavalerie No. 3 wordt gekenmerkt door een zware ijzeren schede, een gevest van geelkoper en een krachtige, lange kling met twee evenwijdige geulen van rug tot snede, lopende tot aan de punt. De laatste was 'sabelwijs gevormd', d.w.z. dat de rug tot aan de punt liep en de snede boogvormig daarop aansloot. Rugscherpte van 10 cm. Het zware gevest van het type 'à garde de bataille' was geheel gemonteerd in messing of geelkoper ('gemengd koper' of 'compositie'). De voor een sabel typische greep (nl. zonder ruggestuk of staart) was geribbeld en met leer bekleed; de groeven tussen de ribben waren ingelegd met tweedraads gedraaid geelkoperdraad. De knop had de vorm van een korte kap, waarvan de onderrand vleugelvormig was uitgesneden. De ovale stootplaat boog ('krulde') naar achteren vrij sterk omlaag, en 'verloor zich' naar voren toe in een massieve voorbeugel die in de knop was ingehaakt. Drie eveneens massieve zijbeugels liepen van de zijkant van de voorbeugel in een ruime bocht naar de buitenste zijrand van de stootplaat waaraan ze met hun krulvormige uiteinden waren vastgesoldeerd.

Lengtes: gevest 16 cm, schede 1 m, kling 97,5 cm, grootste breedte 3,3 cm.

Infanteriesabels

7. Sabel der infanterie No. 1 (M 1807?)

Ten Raa spreekt op p. 68 van deel I van een 'Infanteriesabel M 1807 met een gevest en beugel uit één stuk geelkoper gegoten, de schede met koperen haak- en oorband'.

Hoogstwaarschijnlijk is dit de onderhavige sabel. De Franse briquet (zie verderop nr. 8) kan dit niet geweest zijn, want die had geen koperen haakband, maar een lederen.

Trouwens, in zijn uitgave van 1815 noemt Geisweit van der Netten het laatstgenoemd wapen de 'sabel der infanterij, model van het jaar 11" (p. 58). In 1813 echter werd de

sabel der infanterie No. 1 voor de gehele infanterie en artillerie alhier ingevoerd. Sedert 1819 echter is het wapen geleidelijk vervangen door het veel betere model No. 2 (zie nr. 8) en tijdens de Tiendaagse Veldtocht was het nog slechts bij enkele korpsen, alsmede bij de schutterijen, in gebruik. Blijkens jaarstempels zijn evenwel nog in 1830 klingen voor dit wapen aangemaakt. Vermoedelijk was de infanteriesabel M 1807 een oorspronkelijk Nederlands ontwerp.

Gevest geheel van massief geelkoper, uit één stuk gegoten. Geribbelde greep met greepkap tot aan de vrij hoge greeptring, de voorbeugel van onderen in een rechte hoek met de pareerstang. De laatste eindigde in een platte, ovale, omlaag wijzende eindknop. De eensnijdende, gebogen kling had een smalle groef langs de rug lopende van de klinghiel tot waar de rugscherpte begon, ca. 16 cm van de sabelwijs gevormde punt. Lederen schede met twee geelkoperen banden, de boven- of haakband met aan de buitenzijde, bij de onderrand, een ronde draagknop, de onderband naar het beloop van de kling sabelvormig en spits eindigende met een klein bolletje.

Lengtes: gevest 12 cm, schede 64 cm, kling 61 cm, grootste breedte 3,1 cm. Pijlhoogte 1,7 cm.

8. Sabel der infanterie No. 2 (M 1819?)

Dit was de beroemde Sabre briquet Modèle An IX (1800-1801) waarmee de gehele infanterie van het keizerlijk Franse leger was uitgerust. In 1819 begon men de Nederlandse infanterie met dit wapen uit te rusten, ter vervanging van het model No. 1 (zie nr. 7 hiervoor), maar het is mogelijk dat het al in 1814 in de Nederlandse Armee is ingevoerd.

In het jaar 11 van de Franse Revolutie (`An XI' oftewel 1802-1803) werd de vo-
rengenoemde briquet in het Franse leger vervangen door een iets gewijzigd model, dat tijdens de periode van het Koninkrijk Holland en van de inlijving bij Frankrijk (1806-10 resp. 1810-13) niet alleen in gebruik was bij onze troepen, maar blijkens Geisweit van der Netten (uitg. 1815, p. 57-58) zelfs hier te lande werd gemaakt, en wel in de Koninklijk Hollandse geweerfabrieken. Het kan haast niet anders of aantallen van deze nieuwere briquet moeten ook in het Nederlandse leger van na 1813 zijn terechtgekomen. Dat zou kunnen betekenen, dat de typeaanduiding `Sabel der infanterie No. 2' misschien wel sloeg op de twee types briquet.

Niettemin zal ik bij de onderstaande beschrijving uitgaan van het type van het jaar 9. Bij de Koninklijke Marine droeg men sedert 1818 één gewijzigde versie van de briquet van het jaar 11, die officieel is ingevoerd als Scheepssabel No. 2 of Mari-
nierssabel.

Het is bijna zeker, dat de hier gebruikte briquet van het jaar 9 ook in ons land, en niet in Frankrijk, is geassembleerd. Het Nederlandse model werd gekenmerkt door een klinknagel die dwars door de greep ging; het Franse model had deze klinknagel niet. Gevest geheel van massief geelkoper, uit één stuk gegoten. Greep met 36 ribben (de briquet van het jaar 11 had er 28), greepkap zonder greeptring, dus doorlopend tot aan de pareerstang. De laatste eindigde aan de achterzijde naar beneden gebogen met een knop bestaande uit een afgeplatte, halve bol. De eensnijdende, gebogen kling was vol, d.w.z. zonder groeven, en had een rugscherpte van 13 cm. De zwarte leren schede had een eveneens lederen, witte bovenband met daaraan een afhangend bevestigingsriempje aan de buitenzijde teneinde de schede aan de sabelbroek te kunnen vastgespen. De schede had verder een inwendig aangebrachte, ijzeren onderband waarvan alleen de eindknop, een kleine bol, buiten het leer uitstak. Lengtes: gevest 12,5 cm, schede 61 cm, kling 58 cm, grootste breedte 3,2 cm. Pijlhoogte 1,65 cm.

9. Sappeurssabel (M 1805?)

Deze sabel was hoogstwaarschijnlijk een oorspronkelijk Nederlands ontwerp. Hij kwam al voor in de Bataafsche Republiek (Puype, p. 15) voor jagers en sappeurs. Geisweit van der Netten spreekt echter in 1828 (p. 22) van een nieuw model, maar het enige verschil met het vroegere wapen lijkt te liggen in de kennelijk veel bredere kling van het nieuwe model. Teupken (p. 77) weet te melden, dat met dit model ook de pontonniers en mineurs gewapend waren, en ook (p. 48) dat de jagers in West-Indië hem droegen.

Het gevest had de vorm van een houwer- of hartsvangerveest, n.l. met een greep die naar boven toe iets breder werd en zonder voorbeugel. Het was uit twee stukken massief geelkoper gegoten: de greep met drie knoppen aan binnen- en buitenzijde (de twee onderste met dwars door de greep gaande klinknagels), en de S-vormig gebogen pareerstang met aan de buitenzijde een brede, schildvormige vleugel. De linkerstang krulde omhoog met een platte, cirkelvormige eindknop, de rechterstang krulde omlaag en eindigde in een vierkante, trapeziumvormige knop. De zware, volle kling was bedoeld om de sabel `als faschinenmes (d.w.z. tot het kappen van rijshout om schanskorven te maken) tevens tot werktuig, zoo wel als tot wapen' (Geisweit van der Netten p. 23-24) te laten dienen. De kling was sterk gebogen en eensnijdend. De ongeveer 13 cm lange rugscherpte was bij de punt cirkelvormig uitgehold, zodat een zgn. pandoerpunt ontstond. Om te voorkomen dat de bovenste van de twee punten door de schede heen zou steken, was aan de achterkant van de onderband een ijzeren plaatje gesoldeerd. De leren schede was met geelkoper beslagen: een bovenband met draagknop en een onderband.

Lengtes: gevest 12,5 cm, schede 55 cm, kling 50 cm, grootste breedte 4,2 cm.

Pijlhoogte 1,3 cm.

10. **Sabel voor tamboer-majoor (M 1819)**

De tamboer-majours der infanterie en artillerie van de Nederlandse Armee droegen een bij K.B. van 12 juli 1819 No. 62 ingevoerd bijzonder model blank wapen, dat door Ten Raa, deel I, p. 173, wordt omschreven als een `Sabel van bijzonder model (zwaard)'. Teupken beschrijft dit wapen als volgt (p. 78): `Het gevest van compositie, zonder beugel, met een `leeuwekop van boven, en met eene kleine neêrgebogen stootplaat met tropheën: regte breede kling, lang 710 strepen (mm); de schede voorzien van een `langen boven- en onder-oorband; de onderste lang 260 strepen met een klaverblad'.

Inspectie van bewaard gebleven exemplaren toont aan dat het gehele wapen in verguld geelkoper was gemonteerd. Het gevest was uit twee stukken massief geelkoper samengesteld: de gladde greep met bovenop een grote leeuwecop met opengesperde muil, naar links kijkend, en de pareerstang met afhangende, platovale eindknoppen; in het midden twee vleugels, de buitenste voorzien van een geapplikeerde militaire trofee bestaande uit een kaske en een trom over een vaandel, een kanon en bazuinen heen liggend. De rechte, eensnijdende kling had een degenpunt en was uitgevoerd `à la Montmorency' d.w.z. met een brede geul en nabij de rug een smalle geul tot ca. 17 cm van de punt. De bovenband der schede had aan de buitenzijde in het midden een draaghaak in de vorm van een gepunt wapenschild met daarop een geciseleerde versiering bestaande uit eike- en acanthusbladeren. De onderband eindigde in een aangezet, groot plat klaverblad. Lengtes: gevest 15,5 cm, schede 78,5 cm, kling 68,5 cm, grootste breedte 3,9 cm.

11. **Degen voor muzikanten (M 1819?)**

Teupken beschrijft op p. 78 een `Degen voor Muzikanten' als volgt: `Het gevest met beugel en ebbenhouten geruiten greep; vast gebogen of gebombeerde stootplaat, met toepasselijke zinnebeelden uitgehouwen (n.l. muziekinstrumenten); smallen kling,

lang 850 (mm) en aan de scheidde een koperen boven- en onderoorband; het garnituur van compositie'.

Dit wapen beeldt hij af op plaat 16, waar het wordt gedragen door een 'Muzikant, in groote tenue, der Nationale Infanterie'. Het was een sterk op de Franse stijl gebaseerd, waarschijnlijk oorspronkelijk Nederlands ontwerp, dat vermoedelijk in hetzelfde jaar als de sabel voor tamboer-majoor, nl. 1819, werd ingevoerd. Helaas was niet tijdig een origineel exemplaar voor beschrijving voorhanden.

Lans

12. Lans van model (M 1818?)

Deze lans werd hoogstwaarschijnlijk bij de oprichting van het regiment No. 10 in 1818 bij de lanciers ingevoerd. In dit regiment werd op 4 december 1819 opgenomen een korps guides te paard, dat sedert zijn oprichting in 1815 een eigen type lans (van Oostenrijks model) had gedragen, maar dat wellicht al sedert 1819 en zeker tijdens de Tiendaagse Veldtocht met de lans van model was uitgerust. Geisweit van der Netten meldt (p. 24) dat de lans van de guides, die hij de lans No. 1 noemt, slechts op proef was gedragen; de lans van model geeft hij de type-aanduiding van lans No. 2.

De lans van model was van hetzelfde type als de lansen die in de Poolse en Franse ruitery van toen in gebruik waren. De stok (lansschaft of stang) was van zwart geverfd essehout en het dikst in het midden. De tweesnijdende ijzeren spits of kling was viervlakkig, de vlakken hol uitgeslepen; de snedes liepen in één lijn over in de hals. De laatste was met twee zeer lange veren van ongelijke lengte, die in de stok verzonken lagen, d.m.v. tien houtschroeven vastgemaakt. Het onderste uiteinde van de stok - dat in noodgeval ook als wapen moest kunnen dienen - was beslagen met een puntige ijzeren hiel die d.m.v. twee korte verzonken veren (elk met 2 houtschroeven) vastzat. Aan de lange veer bovenaan waren 3 ogen bevestigd voor de lansvaan, 'bestemd om door deszelfs wapperen de paarden des vijands schuw te maken', die in de lengte voor de helft wit en oranje was gekleurd. Voorts was de lans voorzien van een witleren draagriem.

Totale lengte 2,74 m, grootste dikte der stok 3,2 cm, klinglengte 22 cm.

Geraadpleegde literatuur

J. D. Doorman, Memoriaal voor de officieren der artillerie en genie; mitsgaders voor de magazynmeesters der artillerie; de plaatselijke commandanten, plaatsmajoors, enz. of verzameling van orders en instructiën den dienst der artillerie en der fortificatie betreffende. Amsterdam, Doorman en Comp., 1814-24. 15 dln.

C. A. Geisweit van der Netten, Onderrigt wegens het Schiet- en Zijdgeweer, ten dienste der Koninklijke Hollandsche Troepen. Gevolgt naar het Fransch, met aanmerkingen en bijgevoegde platen vermeerderd. Amsterdam/Den Haag, Gebr. v. Cleef, 1815.

Idem, Onderrigt wegens het schiet- en zijdgeweer, ten dienste van het Koninklijke Nederlandsche Leger. Met aanmerkingen en bijgevoegde platen vermeerderd. Vijfde veel vermeerderde uitgave. 's-Gravenhage/Amsterdam, Gebr. v. Cleef, 1828.

Instructie-inventaris voor de artillerie der landmagt van het koningsrijk der Nederlanden, ingevoerd bij Koninklijk Besluit van den 29sten September 1842, No. 69. Breda, K.M.A., 1842.

F. J. G. ten Raa, De uniformen van de Nederlandsche Zee- en Landmacht hier te lande en in de kolonien, naar aquarellen of teekeningen van J. Hoyneck van Papendrecht, W. C. Slaring, en J. P. de Veer. 's-Gravenhage, Gebr. v. Cleef, 1900. 2 dln.

Recueil Militair, bevattende wetten, besluiten en orders, betreffende de Koninklijke Nederlandsche Landmagt. Gedrukt en uitgegeven op speciale autorisatie van het Departement van Oorlog. 's-Gravenhage etc., Gebr. v. Cleef, 1815-1913.

J. F. Teupken, Beschrijving hoedanig de Koninklijke Nederlandsche troepen en alle in militaire betrekking staande personen gekleed, geëquipeerd en gewapend zijn. 's-Gravenhage en Amsterdam, Gebr. van Cleef, 1823.

A. G. Westerborg, Handleiding tot de kennis der draagbare wapenen; of, verzameling van voorschriften, orders enz., betrekkelijk de wapenen, het ledergoed, de munitiën en de schietoefeningen, benevens een aantal daarop betrekking hebbende bijlagen. Utrecht, C. Bieleveld, 1846.

Overige aangehaalde literatuur

W. Eckhardt [und] O. Morawietz, Die Handwaffen des brandenburgischpreussisch-deutschen Heeres 1640-1945; 2. überarbeitete und vermehrte Auflage. Hamburg, Helmut Gerhard Schulz, 1973.

J. P. Puype, Blanke wapens: Nederlandse slag- en steekwapens sinds 1600. Lochem-Poperinge, De Tijdstroom, 1981 (ISBN 90-6087-662-8)